

MORDET I NÄTRA KYRKA

Sanning och sägen

Av Bo Hellman

Nätra hembygdsförenings dramatiska bygdespel »Kam i Nesom», skrivet av Lennart Bernadotte, har sitt namn efter och till en del inspirerats av en gammal sägen. Enligt vad Abraham Hülphers uppger i sin 1780 utgivna beskrivning över Ångermanland, har den sedan äldre tider gått från man till man. Den förtäljer »att en Kam ifrån Nässjö by, skall en julmorgon ränt kniven i buken på kyrkoherden under mässan eller Communion, och det av orsak att han (kyrkoherden) vid då infallande urväder, ej låtit väga över sina ägor, som lågo i Kams framfärd. För samma mord har denne Kam blivit stenad ett stycke från prästgården. Ett stenröse utvisas där ännu, som på stället blivit över honom hopkastat.» Hülphers återger även en äldre uppteckning från senare delen av 1600-talet eller början av 1700-talet, vilken finns i Elias Palm skiölds samlingar. Där sägs »att Skjuppe sköt prästen ihjäl vid höga altaret i Nätra; därför lades två fjärdingar (av Nätra socken) till Själa och blev där (i Nätra) mässlöst».

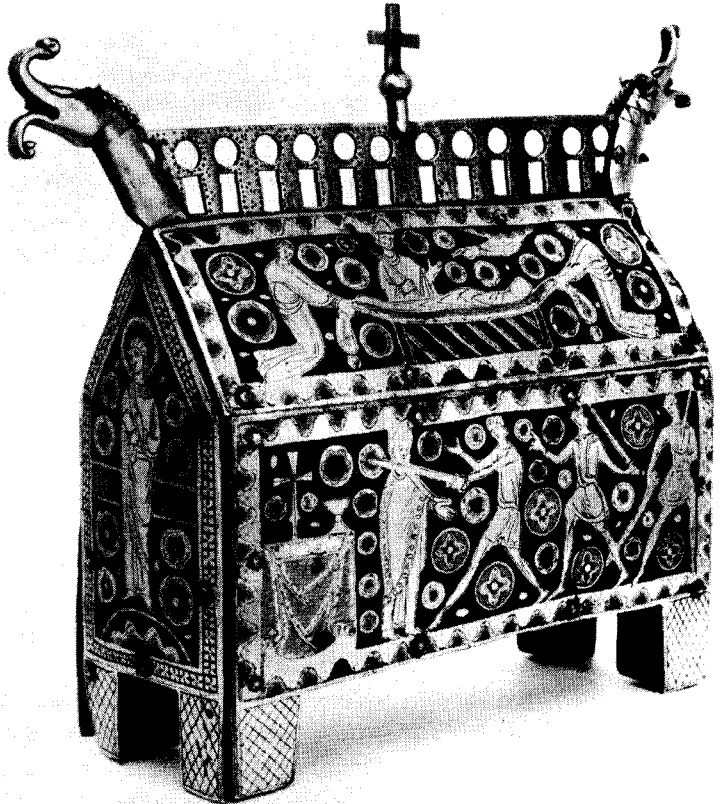
Dessa båda äldsta uppteckningar äro samstämmiga i uppgiften om att en präst blivit mördad i Nätra kyrka, däremot skiljer de sig när det gäller mördarens namn. Den äldre anger Skjuppe och den yngre uppteckningen anger Kam som föröware av illdådet, ingendera uppger emellertid år eller ens århundrade när mordet skall ha begåtts. Att traditionen förlägger den dramatiska händelsen till katolsk tid framgår dock av att den nämnes i samband med mässa och med höga altaret, vilket senare torde förutsätta förekomst av ytterligare altare. Enligt uppteckningar från 1920-talet (N. J. Nätterlund

1925 och ULMA 3356:2), som fränsett vissa tillägg nära ansluta till Hülphers version, skall Kam ha begått mordet när Didrik var präst i Nätra. Någon Didrik är emellertid icke känd i den ytterst ofullständiga förteckningen över präster i Nätra under äldre tider. Med andra ord, vi ha icke något belägg för när mordet i Nätra kyrka begicks.

De två senare uppteckningarna ha båda en uppgift som icke finns i de äldre. De förtälja att Kam var så rik att han låtit sko sin häst med silverskor. På väg till kyrkan förlorade hästen en silversko och i den djupa snön var det icke möjligt för Kam att återfinna denna. Detta skulle varit anledningen till den häftiga vrede, som utlöste den fruktansvärda händelsen.

Ifrån Bollnäs berättas: »På den tiden då Trönö kyrka var den enda i landet, levde i Bollnäs tre bröder Erik, Rike och Flake, efter vilka gårdarna Eriksnäs, Rikbo och Flaknäs ännu hava namn. De voro alla mäktiga och redo i lysande kläder på silverskodda hästar. Den förnämsta av bröderna var Flake. Han hade förbjudit prästen i Tröne att ringa tillsammans, förrän klangen av hans silverbetsel hördes till kyrkan. En söndag, då Flake dröjde längre än vanligt, lät prästen sammanringningen ske, innan den mäktige mannen anlant. Gudstjänsten var börjad, prästen mässade framför altaret, då hastigt Flake inträdde, gick rätt uppför gången och stötte sitt svärd i prästens bröst, så att han nedföll död vid altarfoten.»

Även i Norrbärke i Dalarna fanns, säger traditionen (ULMA 349:4) en man som var så förmögen att han hade silverskor på hästen och som kommit överens med prästen att denne icke skulle börja predika förrän han kommit till kyrkan. En gång, när prästen icke väntat tillräckligt länge utan börjat predikan innan den mäktige kommit, blev denne då han kom förbittrad och sköt prästen i predikstolen från kyrkdörren. Ungefär detsamma berättas ha hänt i Stora Kopparbergs kyrka i Falun (ULMA 15093:8). Även i Gagnef i Dalarna har en präst dödats framför altaret för att han börjat gudstjänsten

Relikvieskrinet från 1200-talets förra del från Trönö kyrka, Hälsingland. Skrinet, som har formen av en kyrka, visar på ena långsidan mordet på ärkebiskop Tomas Becket framför altaret.

Foto ATA.

innan den rike och mäktige »Gråbonde» infunnit sig (ULMA 245:6).

Från Småland, från Skåne och från Gotland finns uppteckningar om mord på präster i kyrka. I Älgåult i Småland sköt på juldagen en rik herre, som hette Stemringen, prästen när denne stod för altaret i ilska över att denne brukade predika så länge att han Stemringen icke hann hem och i tid äta sin middag (ULMA 12:45). I Skåne är det den mäktige slotts-

herren greve Isgrim, som i kyrkan mördar prästen för att denne tagit fattiga sockenbors parti och sökt skydda dem mot Isgrims plundring (ULMA 2685:4). I Alskog, i Lärbro och i Norrlanda socknar på Gotland berätta sägnerna om mäktiga män som mördat präster i kyrkan för att de börjat gudstjänsten innan den mäktige hunnit fram.

I de fall när tid för prästmordet anges, är det i de här relaterade fallen alltid under katolsk tid. Har under medeltid mord på präster gått som en epidemi över landet? Nej, förvisso icke. Att det är fråga om en vandringssägen är klart. Men vad ligger då bakom denna sägen? Finns det någon kärna av sanning, någon verklig händelse, som givit upphov till denna icke endast i vårt land spridda sägen? Ja, med största sannolikhet förhåller det sig så.

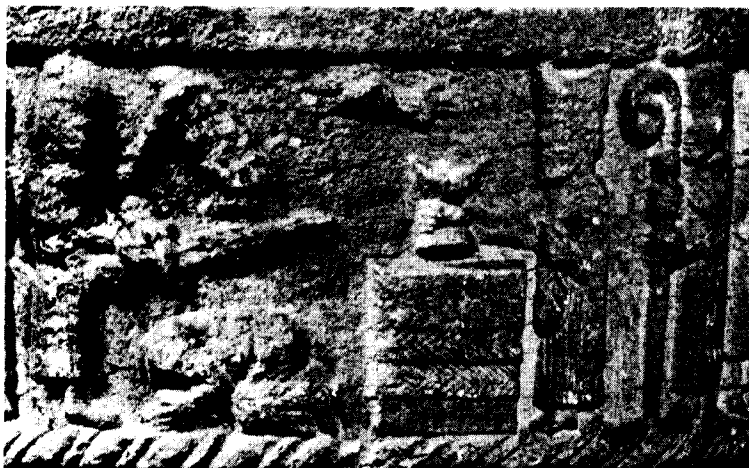
Den 29 december 1170 mördades i katedralen i Canterbury ärkebiskopen Tomas Becket efter en hård maktkamp kyrka mot stat, ärkebiskop mot konung. Mordet förövades av fyra konungens riddare. Det väckte ett oerhört uppseende i hela den katolska kristenheten. I ord, i skrift, i bild skildrades det blodiga dramat. Tomas helgonförklarades redan två år senare och Tomaskulten får en väldig omfattning och Canterbury blir ett av de stora vallfärdsmålen. År 1220 invigdes ett Tomasrelikvarium i Canterburykatedralen och tillströmningen av pilgrimer var enorm. Konungar, höga världsliga och andliga dignitärer, liksom vanliga enkla människor vallfärda till Canterbury.

Högt skattade Tomas-reliker förvärvas till kyrkor i England, på kontinenten och även uppe i Norden. I franska verkstäder tillverkas utsökta arbeten i emalj, ett sådant, ett relikskrin från tiden omkring år 1200, finns i Trönö kyrka i Häl-singland. På detta finns en scen som visar tre män med drag-na svärd och där den främste av dessa med sitt svärd hugger huvudet av en biskop som står framför ett altare med kalk och kors. Det är ingen tvekan om att det är mordet på ärkebiskop Tomas, som här framställes. På Gotland åskådliggör

*Dopfund, gotländskt arbete från omkr. 1220 i Nora kyrka, Angermanland.
Foto Bo Hellman.*

skickliga stenhuggarmästare i relief på dopfuntar blodsdramat i den engelska katedralen. En sådan gotländsk dopfund finns i Nora kyrka, som ligger endast ungefär fyra mil söder om Nätra kyrka. J. Roosval har otvetydigt visat att några av figurerna på Norafunten framställa Tomas Becketts martyrium. Vi kunna vara förvissade om att präster och munkar för kyrkomenigheten tolkat relikvariets och dopfundens bilder och att dramet i den engelska katedralen blivit allmänt känt även här uppe i trakter som då var kristenhetens yttersta gränsmarker. Senare under medeltiden ökade antalet helgon och dyrkan av Tomas Becket avtog och efter reformationen, som förbjöd helgondyrkan, sjönk Tomas Becketts martyrium mer och mer in i glömskan eller kanske rättare, plats och tid, namn och bakgrund glömdes, men själva händelsen,

Detalj av Norafunten. Från höger man med biskopskräkla, biskopen vid altaret, man med svärd håller upp biskopens avhuggna huvud.

Foto Bo Hellman.

mordet på en kyrkans man i kyrkan levde kvar i folkets minne. Man förlade händelsen till den egna kyrkan och till en avlägsen gången tid. Mordoffret blev socknens egen präst och mördaren blev en rik och mäktig man från socknen.

En anmärkningsvärd detalj i många av sägnerna är att mördaren varit så rik att han skott sin häst med silverskor. Vad ligger bakom detta? Har det någonsin funnits någon som skott sin häst med silverskor? Ja, det har det verkligen funnits. Så sent som den 11 maj 1818 fördes genom Stockholms gator en häst med skor av silver. Det var konung Carl XIV Johans kröningshäst. Den var skodd med silverskor och dessa skulle sitta så löst att när kröningsprocessionen drog genom staden skulle silverskor lossna. En så tappad silversko fick av den lycklige upphittaren behållas och dess värde var väsentligt mycket större än de kröningsmynt, som den ridande räntmästaren kastade ut till folket under vägen från kröningskyrkan till slottet. Seden med silverskor på kröningshästen

och med kröningsmynt går tillbaka till medeltiden och hade uppkommit för att visa konungens rikedom och givmildhet.

Kan det möjligen förhålla sig så med traditionen om silver-skor på Kams häst att det är en vag reminiscens av att det var konungens män, som begick mordet i katedralen. Av de gamla bilderna av dramat, bl. a. de på Trönöskrinet, framgår klart av klädedräktens typ att mördarna icke voro bönder utan riddare.

Huvudpersonerna i alla de här relaterade traditionerna om prästmord är icke en bland de många utan en mäktig herre, i Skåne en greve, i Dalarna gamle herrn i herrgården och i Ångermanland en stursk storbonde.

I Nätra har man tidigare kunnat visa den plats där Kam blev stenad och begravd. Det var ett röse invid den gamla vägen mellan gamla kyrkan och Nässjö by. Detta röse, vilket uppgives ha förstörts vid vägbygge på 1920-talet, torde ha varit ett forntida gravröse — sådana finnas flera inom området. Detta röse från förkristen tid har varit åtskilliga århundraden äldre än socknens äldsta kyrka.

Den enkla slutsatsen av vad här ovan nämnts är därför att lyckligtvis har aldrig något mord blivit begånget i Nätra kyrka, men att en spegling i ångermanländsk folktradition av en världshistoriskt betydelsefull och blodig händelse på 1100-talet i det fjärran England inspirerat till Nätrabygdens eget hembygdsspel »Kam i Nesom».